

Karin Naruskov: „Küberkiusamine ei tekita ohvrile sinikaid ega murra käeluud. Seda enam peavad lapsevanemad ja õpetajad olema tähelepanelikud Internetis toimuva suhtes.“

Küberkiusamine: kiusamiskäitumise peidus pool

K a r i n N a r u s k o v

TÜ kasvatusteaduste magistrant

Kiusamine kolib ümber kübermaailma. Internetis kiusamine on sageli varjatud, lapse lähikondsed ei pruugigi seda märgata, kuigi oluline on avastada kiusamine juba eos.

Lastel on väga head arvutiteadmised, sealhulgas Interneti ja mobiiltelefoni käsitsemise oskus. Õpilased veedavad üha rohkem aega kübermaailmas – saadavad e-kirju, teevad kodulehekülgi, vestlevad sõpradega MSN-is ning suhtlevad Interneti-portaalides. Ka mobiiltelefon kuulub tavalise õpilase varustusse, ebatavaline on pigem selle puudumine.

Mitte kõik aga ei käitu nii, nagu ühiskond õigeks peab, seda ka kübermaailmas.

Kiire arengu pahupool

Järjest enam on hakanud ilmnema informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogia kiire arengu pahupool – Interneti ja mobiiltelefoni kasutatakse kaaslaste kiusamiseks. Näiteks saadavad noored üksteisele öelaid e-kirju, mõnitavad eakaaslasi suhtlusportaalides, kirjutavad alandavaid kommentaare. Selle võib võtta kokku sõnaga *küberkiusamine*,

mida defineeritakse kui tahtlikku ja korduvat kahju tekitavat käitumist, kasutades elektroonilist keskkonda (Patchin ja Hinduja 2006). Küberkiusamise teemal on uurimusi tehtud Ameerikas, Kanadas, Belgias (täpsemalt Flandrias). Üldiselt peetakse küberkiusamist tõsiseks probleemiks, seda väites tuginevad uurijad peamiselt kolmele asjaolule.

Esiteks, Internetis saab kiusaja jääda anonüümseks. Luuakse varikontosid: tehakse e-posti ja MSN-i aadresse, mis ei anna kiusaja kohta mingit informatsiooni. Sarnane on olukord ka mobiiltelefonidega (salastatud numbrid). Internetis kiusamine levib sellepärast, et ohver ei näe kiusajat ja kiusaja ei näe ohvrit (Willard 2005). Interneti kasutades tuntakse end nähtamatuks. Inimestel kaob vastutus oma tegude eest, sest nad ei saa adekvaatset tagasisidet oma käitumise tagajärgede ja mõju kohta.

Teiseks on ohver Internetis kättesaadav seitse päeva nädalas, 24 tundi

ööpäevas, seega pole kodu enam koht, kuhu kiusaja eest saab peitu pugada. Küberkiusamise korduvust suurendabki see, et Internetis on ohvrid igal ajal ja igas kohas kiusajale kättesaadavad (Patchin ja Hinduja 2006). Patchin ja Hinduja ei nõustu uurijatega, kes väidavad, et erinevalt tavakiusamisest saavad Interneti-kiusamise ohvrid kohe- selt kustutada e-kirja, sulgeda MSN-i akna või lülitada välja oma mobiiltelefoni, vähendades nii nende mõju oma identiteedile ja enesehinnangule. Autorid jäävad seisukohale, et isegi kui vastuvõtja mõnda kiusavat kirja ei ava või arvuti kinni paneb, ei tee see küberkiusamist vähem tõsiseks tavakiusamisest – teadmine, et selline kiri on üldse saadetud, võib vastuvõtjale olla psüühiliselt ja emotsionaalselt raskesti talutav. Ka leitakse, et küberkiusamise puhul pole kiusamiskäitumise korduvus nii selgelt mõistetav kui tavakiusamisel, sest mõni laimav kodulehekülg võib

	Uuritavate arv	Protsent kontingendis
Kontingent	76	100
Kiusajaid	6	8
Ohvreid	13	17
Kiusajaid/ohvreid	15	20
Kiusamiskäitumises mitteosalenuid	42	55

Tabel. Internetis kiusajate, ohvrite ja kiusajate/ohvrite osatähtsus.

Internetis olla kättesaadav väga pikka aega ja seda saavad inimesed üle kogu maailma korduvalt vaadata (Vandebosch jt 2006).

Kolmandaks ei nõua küberkiusamine suurt tasakaalutust võimusuhetes, mis on üks eeldus tavakiusamise puhul – sageli on kiusaja eeliseks lihtsalt see, et tal on paremad Interneti- ja arvutiteadmised.

Tartu näide

Kuna Eestis on Interneti-võrk viimaste aastatega kiiresti ja laialdaselt arenenud, on oluline selgitada, kas ka meil on kiusamine Internetis kasvanud probleemiks ning mida selle vastu ette võtta. Selgitamiseks, kas ja kuivõrd on Tartus levinud Internetis kiusamine, viidi Tartu Ülikooli haridusteaduskonnas bakalaureusetöö raames läbi uurimus (Naruskov 2007), milles osalesid Tartu linna kahe gümnaasiumi 6.–9. klassi õpilased (igast klassist kümme juhuslikult valitud õpilast). Ankeedile vastas 76 õpilast, 38 poissi ja 38 tüdrukut. Ilmnes, et 34 õpilast (45%) olid osalenud kiusamiskäitumises Interneti teel. Kui koolikiusamise kogemus omavahelistes suhetes on väidetavasti umbes kolmandikul õpilastel (Kõiv 2006), siis meie küsitluse tulemus viitab pigem kiusamiskäitumise kandumisele Internetti. Ankeedis oli küsimus, millele vastamine näitas kiusamise sagedust. Lähtudes kiusamise definitsioonist (Olweus 1999), loeti kiusajateks, ohvriteks ja kiusajateks/ohvriteks need õpilased, kes olid valinud vastusevariantideks „aeg-ajalt”, „üks kord nädalas” ja „mitu korda nädalas”. Tabel näitab ülevaatliselt kiusajate, ohvrite ja kiusaja/ohvrite osakaalu kontingendis.

Enamik küberkiusamise uurijaid pole sellist jaotust teinud, vaadeldud on ainult kiusajaid ja ohvreid. Seega arvestati käesoleva uurimistöö analüüsis 15 kiusajat/ohvrit nii kiusajate kui ka ohvrite alla kuuluvaks, tulemusena on kiusajaid

21 (28%) ja ohvreid 28 (37%) kogu kontingendist.

Kiusamise vahendid

Samuti püüti selgitada, millised vahendid on Internetis kiusamisel levinud ja millised on Interneti-kiusamise enamlevinud liigid. Vahendite liigitamisel toetuti Smith jt (2006) toodud küberkiusamise liigitusele, mis kohandati Eesti oludele ja millest jäeti välja telefonivariandid. Uuringus vaadeldi vahenditena e- kirju, MSN-i, internetiportaale Rate.ee-d ja Orkutit ning jututube. Tulemused näitasid, et kahte vahendit, täpsemalt MSN-i ja suhtlusportaali Rate.ee, kasutati Internetis kiusamiseks statistiliselt oluliselt rohkem kui teisi, see ilmnes nii kiusajate kui ka ohvrite vastuste põhjal. Poiste ja tüdrukute võrdlemisel selgus, et tüdrukuid kiusati suhtlusportaalis Rate.ee statistiliselt oluliselt rohkem.

Miks kasutatakse Rate.ee-d ja MSN-i nii palju kiusamiseks? Üks põhjus võib olla tõsiasi, et Eesti õpilaste seas on suhtlusportaal Rate.ee väga populaarne – teisi tõsiselt võetavaid alternatiive sellele peale Orkuti pole. Orkutis on ka vanusepiirang, kuigi seal saab end vanemaks valetada. MSN-i nii suurt kasutatavust kiusamiseks võib seletada aga sellega, et 92% kontingendist vastas, et noorte üks põhitegevus Internetis on MSN-is suhtlemine – samas annab Interneti kiusamisvahenditest MSN kõige parema ülevaate sellest, kuidas ohver kiusaja käitumise peale reageerib, näiteks lahkub MSN-ist pärast solvavat sõnumit. MSN-is suheldakse reaalselt ja kiusavad kommentaarid ei jõua ohvrini mõningase hilinemisega nagu Rate.ee-s, Orkutis või e- kirju saates. Ka jututubades toimub suhtlemine reaalselt, kuid selgus, et uurimuses osalenud lastest veedab jututubades aega vaid 10%.

Kiusamise liigid

Lisaks kiusamise vahenditele uuriti ka kiusamise liike. Kiusamiskäitumise liigituse puhul võeti aluseks Willardi kategooriad (2005).

1. *Sõimamine* – korduvalt saadetakse kellelegi Interneti vahendusel sõimavaid, vihaseid, ebaviisakaid kirju, kommentaare, pilte eesmärgiga teist alandada või solvata.

2. *Ahistamine* – korduvalt saadetakse ründavaid, ebaviisakaid ja solvavaid kir-

ju, kommentaare, pilte, mis võivad olla ka seksuaalselt ahistavad (võib hõlmata ka rämpsposti või viiruseid, mis kahjustavad arvutit) (Ellison ja Akdeniz 1998).

3. *Jälitamine* – järgnetakse virtuaalselt pidevalt kellegi mänguruumi, jututuba, kuhu jälitatav siseneb – inimene kardab selle tagajärjel oma turvalisuse pärast.

4. *Kuulujuttude levitamine* – korduvalt saadetakse Internetis kirju, kommentaare, pilte, mis levivad alusetuid kuulujutte, eesmärgiga kahjustada inimese mainet, sõprussuhteid jne.

5. *Privaatsuse rikkumine* – korduvalt murtakse kellegi e-postkasti sisse ja saadetakse sealt kirju, kommentaare, pilte, mis panevad tegeliku omaniku ebameeldivasse olukorda.

6. *Saladuste levitamine* – korduvalt saadetakse teiste saadetud privaateid kirju, kommentaare, pilte teistele edasi esialgselt saatjalt luba küsimata. Sageli meelitatakse kelleltki saladus välja ning levitatakse seda seejärel Internetis.

7. *Ignoreerimine* – korduvalt ja meelega ei võeta mõnda inimest *online*-mängudesse osalema, ei lisata oma „sõbralisti” vms.

Nii kiusajate kui ka ohvrite puhul eristus sõimamine kiusamisliigina teistest enam (vt joonis 1).

Sõimamist märkisid nii kiusajad kui ka ohvrid teistest kiusamisliikidest protsentuaalselt rohkem. Ka Kristi Kõivu (2006) uurimuse tulemused näitavad, et koolikiusamine seostub eelkõige verbaalse kiusamise liikidega, enam levinud on solvangud, alandavad märkused, karjumine, sõimamine, pilkamine.

Kes kiusavad, keda kiusatakse

Selgus, et kiusajad valivad kõige sagedamini oma ohvriks mõne inimese väljastpoolt kooli (82%), järgnesid tuttavad (27%), klassikaaslased (23%), sõbrad (18%), täiesti juhuslikud inimesed (14%). Ohvrite sõnul kiusavad neid Internetis kõige rohkem tundmatud inimesed (86%), seejärel tuttavad (50%), koolikaaslased (25%) ja sõbrad (7%). Siin ilmnebki suur erinevus tavakiusamise ja Internetis toimuva kiusamise vahel – kiusaja anonüüsus. Kui kiusaja jääb ohvrile tundmatuks, võib tekkida käegaloomise tunne – mis mõtet on kedagi kiusamisest teavitada, kui kiusajat nagunii teada ei saa. Tavakiusamise pu-

hul kiusatakse enam klassi- ja kooli-kaaslast, Internetis pigem inimesi väljastpoolt kooli – kedagi, keda kiusaja tunneb mõne oma sõbra või tuttava kaudu.

Kuidas ohvrid kiusaja tegevusele reageerivad? 54% ignoreeris kiusamist, kõige vähem edastati saadud kirja, kommentaari, pilti kellelegi (4%). Jooniselt 2 nähtub, et väga vähesed ohvrid reageerisid Internetis kiusamisele kasutajanime vahetamise (7%) ja konto kustutamisega (7%).

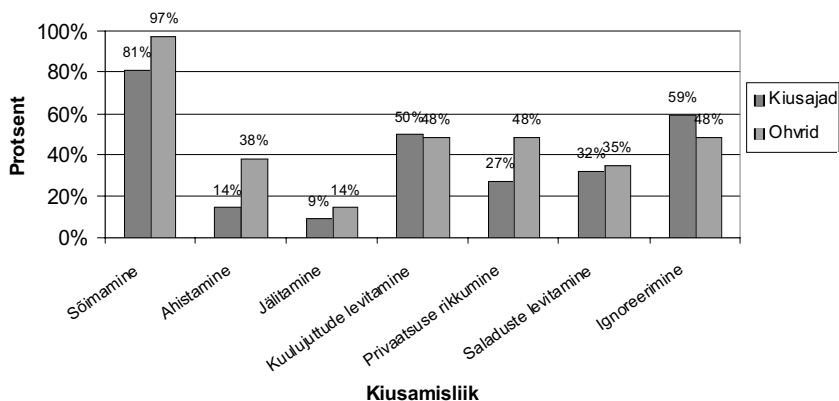
Tõsine probleem

Internetis toimuv kiusamine on tõsine probleem ka Eestis. Et Interneti kasutavad nii paljud lapsed/noored, kübermaailma loomus aga võimaldab kiusajal tegutseda salaja ja kustutada oma teo jäljed kiiresti, siis tendents pigem kasvab kui kahaneb. Kindlasti tuleks suured laste teadlikkust Internetis varitsevatest ohtudest. Peab selgitama, kuidas vältida Interneti-kiusamist ning mida selle korral ette võtta – näiteks jututubade ohtuse tagamiseks on mitmeid soovitusi (minnes kohtuma mõne „tuttavaga“ jututoas, võtta keegi kaasa või kindlasti informeerida kedagi, kus, millal ja kellega kohtumine toimub); sarnased soovitusid peaksid olema ka kiusamise kohta suhtlusportaalides ja MSN-is. Koolikiusamist käsitlevaid projekte võiks kirjutada ka Interneti kiusamise kui probleemi teadvustamiseks, ennetamiseks, lahendamiseks. Vaja on koolitust õpetajatele ja lapsevanematele.

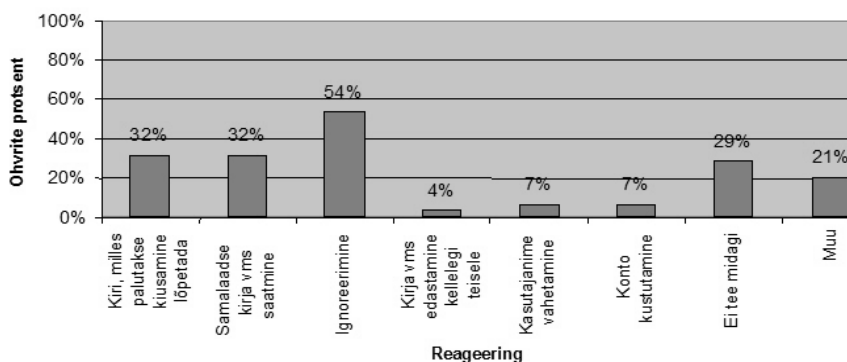
Õpetajatel on oluline teadvustada, et Interneti-kiusamine juba levib õpilaste seas. Vastav teema tuleks lisada õpetajakoolituse programmidesse, sest probleemist teadlik inimene oskab nii ohvrit kui ka kiusajat paremini aidata. Oluline on oskus julgustada lapsi/noori probleemist rääkima – ohvrid ei räägi kiusamisest lapsevanematele ja õpetajatele. Meie küsitluses teatas ainult üks õpilane Internetis toimuvast kiusamisest emale/isale ja üks teavitas sellest õpetajat. Lapsed peavad täiskasvanuid arvuti- maailmas võhikuteks ning seetõttu ei räägi kuigi palju neist probleemidest.

Kirjandus

Ellison, L. ja Akdeniz, Y. (1998) *Cyber-stalking: the Regulation of Harassment on the Internet*. http://www.cyber-rights.org/documents/stalking_article.pdf

Joonis 1. Kiusamisliikide kasutatavus Internetis kiusajate ja ohvrite vastuste põhjal.

Joonis 2. Ohvrite reageerimine Internetis kiusamisele.

Kõiv, K. (2006) *Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilaste vaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt*. Tartu: OÜ Vali Press Trükikoda.

Li, Q. (2005) *Cyberbullying in schools – nature and extent of Canadian adolescents' experience*. http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2/content_storage_01/0000000b/80/31/bb/1b.pdf

Li, Q. (2006) *Cyberbullying in schools – a research of gender differences*. *School Psychology International*, Vol. 27. <http://www.ucalgary.ca/~qinli/publication/cyberGender2005SPIJ.pdf>

Naruskov, K. (2007) *Internetis toimuv kiusamine kui küberkiusamise alaliik kahe Tartu linna kooli näitel*. TÜ Haridusteaduskond. Bakalaureusetöö.

Olweus, D. (1999) Sweden. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Eds.). *The nature of school bullying: A cross-national perspective*, 7–12. http://www.amazon.co.uk/gp/reader/041517984X/ref=sib_dp_pt/202-8741065-1999852#reader-page

Patchin, J. W. ja Hinduja, S. (2006) *Bullies Move Beyond the Schoolyard: A Preliminary Look at Cyberbullying*.

Youth Violence and Juvenile Justice, Vol. 4; 2, 148–169.

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M. ja Tippett, N. (2006). *An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying*. http://www.anti-bullyingalliance.org.uk/downloads/pdf/cyberbullyingreportfinal230106_000.pdf

Vandebosch, H., Mortelmans, D., Walrave, M ja Cleemput, K. (2006) *Cyberbullying among youngsters in Flanders*. <http://www.oecd-sbv.net/Templates/Article.aspx?id=379>

Willard, N. (2005) *An Educator's Guide to Cyberbullying and Cyberthreats*. <http://www.mcps.org/admin/Technology/TRTWebpage/WordDocuments/Internetsafetydocuments/cyberbully.pdf>